

J.M. COETZEE  
Elisabeth Costello

**Opt lecții**

Traducere din engleză de  
IRINA HOREA

HUMANITAS  
*fiction*

# 1

## Realismul

În primul rând este problema începutului, mai exact, cum să ajungem, din locul de unde suntem, adică deocamdată de nicăieri, până pe țărmul celălalt. O problemă simplă, de construire a unui pod, problema înjghebarii unui pod. Oamenii rezolvă asemenea chestiuni în fiecare zi. Le rezolvă și, după ce au făcut-o, merg mai departe.

Să presupunem că, oricum s-ar fi rezolvat, problema s-a rezolvat. Să presupunem că podul este construit și a fost traversat, gata, ni-l scoatem din minte. Am lăsat în urmă teritoriul pe care ne-am aflat. Suntem pe teritoriul celălalt, unde vrem să ne aflăm.

Elizabeth Costello este scriitoare, născută în 1928, ceea ce înseamnă că are șaiszeci și șase de ani, merge pe șaiszeci și șapte. A scris nouă romane, două cărți de poeme, o carte despre viața păsărilor și o mulțime de articole de presă. Prin naștere, e australiancă. S-a născut la Melbourne, acolo locuiește și acum, deși între 1951 și 1963 a trăit în străinătate, în Anglia și Franța. A fost căsătorită de două ori. Are doi copii, câte unul din fiecare căsătorie.

Elizabeth Costello a devenit faimoasă cu al patrulea roman, *Casa de pe strada Eccles* (1969), al cărui personaj principal este Marion Bloom, soția lui Leopold Bloom, personajul principal al altui roman, *Ulise* (1922), de James Joyce. În ultimul deceniu, s-a creat în jurul autoarei o mică industrie critică; există chiar o Societate „Elizabeth Costello“, cu sediul

la Albuquerque, New Mexico, care publică un trimestrial, *Buletinul Elizabeth Costello*.

În primăvara anului 1995, Elizabeth Costello a întreprins, ori întreprinde (timpul prezent, de-acum înainte), o călătorie la Williamstown, Pennsylvania, la Altona College, pentru a i se decerna Premiul Stowe. Premiul se acordă din doi în doi ani unui scriitor important, de talie internațională, ales de un juriu de critici și scriitori. Constă într-o sumă de 50.000 de dolari, finanțată prin testament din succesiunea Stowe, și o medalie de aur. Este unul dintre premiile literare consistente din Statele Unite.

În timpul vizitei în Pennsylvania, Elizabeth Costello (Costello e numele ei de fată) e însoțită de fiul ei, John. John predă fizica și astronomia la un colegiu din Massachusetts, dar, din motive numai de el știute, și-a luat un an sabatic. De la o vreme, Elizabeth e mai fragilă: fără ajutorul fiului ei, nu s-ar fi angajat în această călătorie istovitoare până în partea cealaltă a lumii.

Să trecem. Au ajuns la Williamstown, au fost duși la hotel, o construcție surprinzător de mare pentru un oraș mic, un hexagon înalt, în exterior marmură neagră de sus până jos, în interior cristale și oglinzi. În camera ei are loc un dialog.

— O să te simți bine aici? întrebă fiul.

— Sigur o să mă simt bine, răspunde ea.

Camera se găsește la etajul al doisprezecelea, cu o perspectivă asupra unui teren de golf, dincolo de care se zăresc dealuri împădurite.

— Atunci ce-ar fi să te odihnești? Vin să ne ia la șase jumătate. O să te sun cu câteva minute înainte.

El dă să plece. Ea întrebă:

— John, ce anume vor ei de la mine?

— În seara asta? Nimic. E doar un dineu cu membrii juriului. O să avem grijă să nu se lungească. O să le atrag atenția că ești obosită.

— Și mâine?

— Mâine e altă poveste. Mă tem că pentru mâine o să trebuiască să-ți încordezi toate puterile.

— Am uitat de ce am acceptat să vin. Mi se pare un calvar mult prea mare prin care trebuie să trec fără un motiv serios. Mai bine le ceream să uite de ceremonie și să-mi trimită cecul prin poștă.

După un zbor lung, ea își arată vârsta. Nu s-a preocupat niciodată de aspectul ei; înainte, treacă-meargă; acum se vede. Bătrână și obosită.

— Din păcate, mamă, nu așa stă treaba. Dacă accepți banii, trebuie să duci spectacolul până la capăt.

Ea clatină din cap. Încă nu și-a dezbrăcat vechiul impermeabil albastru pe care și l-a pus la aeroport. Părul arată gras, inert. Bagajul e nedesfăcut. Dacă o lasă singură acum, ce va face?

El este aici, cu ea, pentru că o iubește. Nu și-o poate imagina trecând prin această încercare fără ca el să-i fie alături. Îi este alături pentru că e fiul ei, fiul ei iubitor. Dar e pe punctul de a deveni și antrenorul ei – ce cuvânt dezagreabil!

Se gândește la ea ca la o focă, o focă de circ, bătrână, obosită. Încă o dată, trebuie să se aburce pe postament, încă o dată trebuie să arate că știe să țină mingea în echilibru pe nas. Depinde de el s-o îmboldească, să-i dea curaj, s-o ajute să ducă spectacolul la bun sfârșit.

— E singura modalitate pe care o au, îi zice el cât poate de blând. Te admiră, vor să te omagieze. E cel mai bun mod la care s-au gândit pentru a realiza acest lucru. Dându-ți bani. Făcându-ți cunoscut numele la radio și televiziune. Se folosesc de una pentru a o realiza pe cealaltă.

Aplecată peste biroul stil Empire, răsfoind broșurile care îi spun unde să se ducă la cumpărături, unde să cineze, cum să folosească telefonul, ea îi aruncă privirea aceea ironică, scurtă, ce încă are puterea să-l surprindă, să-i amintească cine este ea.

— Singura modalitate? murmură ea.

La șase jumătate, el ciocănește la ușă. Ea e gata, îl așteaptă plină de îndoieli, dar pregătită să înfrunte dușmanul. Poartă compleul albastru și jacheta de mătase, uniforma ei de romancieră, și pantofii albi care n-au nici un cusur, doar că o fac să arate oarecum a Daisy Duck. Și-a spălat părul, l-a pieptănat pe spate. Încă arată gras, dar onorabil de gras, ca al unui marinar sau al unui mecanic. Pe chipul ei s-a și instalat expresia pasivă despre care ai spune că e posacă, dacă ai vedea-o pe chipul unei tinere. Un chip fără personalitate, genul care i-ar pune pe fotografi la muncă pentru a-i conferi distincție. Ca al lui Keats, se gândește el, marele susținător al receptivității neutre.

Compleul albastru, părul gras sunt detalii, semne ale unui realism moderat. Oferi particularitățile, permiți semnificațiilor să se vădească de la sine. Un procedeu inițiat de Daniel Defoe. Robinson Crusoe, aruncat pe plajă, se uită în jur după tovarășii săi de pe corabie... Dar nu e nici unul. „Nu i-am mai văzut niciodată, nici urmă de ei“, zice el, „în afară de trei pălării de-ale lor, o șapcă și doi pantofi care nu erau pereche“. Doi pantofi care nu erau pereche: nefiind pereche, pantofii au încetat să mai fie încălțări, devin dovezi ale morții, smulși de măștile înspumate din picioarele oamenilor care se îneacă, azvârliți pe uscat. Fără vorbe mari, fără disperare, doar pălării, șepci, pantofi.

Pe mama lui și-o amintește dintotdeauna izolându-se dimineața, ca să scrie. Nu putea fi deranjată sub nici un motiv. El se gândea la sine ca la un copil nefericit, singur și neiubit. Când propria soartă îi întrista peste măsură, el și sora lui se prăbușeau în fața ușii încuiate și scânceau încetșor. Treptat, scâncetul se transforma în fredonat sau în cântec, și se simțeau mai bine, uitând că sunt abandonți.

Acum scena s-a schimbat. El a crescut. Nu mai este în afara ușii, ci înăuntru, observând-o pe ea cum șade cu spa-

tele la fereastră, privind drept în față, în vreme ce părul ei trece încet de la negru la gri, la pagina albă. Ce încăpățănare! se gândește. Ea merită medalia, nu încape îndoială, această medalie și multe altele. Pentru curaj, dincolo de chemarea datoriei.

Schimbarea s-a produs când el avea treizeci și trei de ani. Până atunci, nu citise nici un cuvânt din ceea ce scrisese ea. Așa i-a răspuns el, așa s-a răzbunat pentru faptul că îl încuia afară. Ea l-a respins pe el, prin urmare a respins-o și el pe ea. Ori poate el refuza să o citească pentru a se proteja pe sine. Poate că acesta era motivul mai adânc: să prevină lovitura de trăsnet. Iar într-o bună zi, fără să spună nimic nimănui, nici măcar sieși, a luat din bibliotecă una dintre cărțile ei. Apoi a citit totul, citea la vedere, în tren, la masa de prânz. „Ce citești?“ „Una dintre cărțile mamei mele.“

El este în cărțile ei, sau în unele dintre ele. Recunoaște și alte personaje; cu siguranță sunt și mai multe pe care nu le recunoaște. Despre sex, despre pasiune, gelozie și invidie, ea scrie cu o capacitate de pătrundere care-l cutremură. De-a dreptul indecent.

Ea îl face să se cutremure; probabil că asta le face și altor cititori. Probabil că, de aceea, în tabloul mai mare, ea există. Ce răsplată ciudată pentru o viață întreagă în care i-ai făcut pe oameni să se cutremure: să fii adus în acest oraș din Pennsylvania și să ți se dea bani! Căci ea nu este nicidecum un scriitor reconfortant. E chiar crudă, așa cum pot fi femeile, dar cum bărbații rareori au curajul să fie. De fapt, ce fel de creatură e ea? Nu e focă: nu e suficient de amabilă. Dar nu e nici rechin. Pistică. Una dintre pisicile acelea mari, care se opresc atunci când își eviscerează victima și peste pântecul sfâșiat îți aruncă o privire galbenă, rece.

Jos îi așteaptă o femeie, aceeași tânără care i-a luat de la aeroport. Numele ei e Teresa. Este instructor la Altona College, dar în privința Premiului Stowe, e factotum, calul de

bătaie, iar în contextul mai larg al universității, un personaj minor.

El se așază în față, lângă Teresa, mama lui se așază în spate. Teresa e emoționată, într-atât de emoționată încât flecărește pur și simplu. Le spune despre cartierele prin care trec, despre Altona College și istoria acestuia, despre restaurantul spre care se îndreaptă. În toată pălăvrăgeala, reușește să o iscodească pe mama lui de două ori, scurt, ca o amușinare de șoricel. „Toamna trecută am avut-o aici pe A.S. Byatt“, zice ea. „Ce credeți despre A.S. Byatt, doamnă Costello?“ Iar mai târziu: „Ce credeți despre Doris Lessing, doamnă Costello?“ Scrie o carte despre femeile scriitoare și politică; își petrece verile la Londra, făcând cercetare, cum zice ea; el nu ar fi surprins dacă ea ar avea un reportofon ascuns în mașină.

Mama lui are un cuvânt pentru oamenii de genul acesta. Ea îi numește carași-aurii. Zici că sunt mici și inofensivi, spune ea, deoarece nici unul nu-și dorește mai mult de-o firimitură de carne, infimizezimală. Primește scrisori de la ei în fiecare săptămână, prin grija editorului ei. A fost o vreme când obișnuia să răspundă: Mulțumesc pentru interesul pe care-l manifestați, din nefericire sunt prea ocupată pentru un răspuns amplu, așa cum merită scrisoarea dumneavoastră. Apoi un prieten i-a spus că scrisorile acestea ale ei ajungeau pe piața de autografe. Drept care ea nu a mai răspuns la nici o scrisoare.

Picățele aurite dând roată balenei muribunde, așteptându-și șansa să se repeadă și să apuce o îmbucătură.

Ajung la restaurant. Plouă ușor. Teresa îi lasă la ușă și pleacă să parcheze mașina. Deocamdată rămân singuri pe trotuar.

— Încă putem să ne facem nevăzuți, îi zice el. Nu e prea târziu. Oprim un taxi, ne ducem la hotel, ne luăm lucru-

rile, suntem la aeroport înainte de opt jumătate, ne suim în primul avion care pleacă. Disparem de pe scenă înainte să sosească poliția.

El zâmbește. Ea zâmbește. Vor merge cu programul până la capăt, nici nu încapе vorbă. Dar e plăcut măcar să te joci cu ideea de a scăpa. Glume, secrete, complicități: o privire aici, un cuvânt dincolo – în acest mod aleg ei să fie împreună, să stea despărțiți. El va fi scutierul ei, ea va fi cavalerul lui. El o va apăra atât cât va putea. Apoi o va ajuta să îmbrace armura, o va aburca pe armăsarul ei, îi va pune scutul pe braț, îi va da lancea și se va retrage.

În restaurant se desfășoară o scenă, în cea mai mare parte dialog, peste care vom sări. Revenim la hotel, unde Elizabeth Costello îl roagă pe fiul ei să parcurgă lista cu persoanele pe care tocmai le-au întâlnit. El se supune, dând fiecăruia câte un nume și o funcție, cele din realitate. Gazdă lor, William Brautegam, este decanul Facultății de Arte la Altona. Secretarul juriului, Gordon Wheatley, este canadian, profesor la McGill, a scris despre literatura canadiană și despre Wilson Harris. Persoana căreia i se spune Toni, care a stat de vorbă cu ea despre Henry Handel Richardson, este de la Altona College. Specialitatea ei este Australia, a predat acolo. Paula Sachs, pe ea o cunoaște. Bărbatul chel, Kerrigan, este romancier, irlandez prin naștere, acum trăiește la New York. Al cincilea membru al juriului, o femeie, care ședea lângă el, se numește Moebius. Predă în California și editează o revistă. A publicat și câteva povestiri.

— Ați avut un adevărat tête-à-tête, tu și ea, zice mama lui. Arată bine, nu-i așa?

— Așa așa zice.

Ea stă pe gânduri.

— Dar, ca grup, nu și se par cam...

— Cam de categorie ușoară?

Ea dă din cap.

— Așa și sunt. Greii nu se implică în asemenea spectacole. Greii se luptă cu probleme de categorie grea.

— Eu nu sunt destul de grea pentru ei?

— Ba da, tu ești din categoria grea. Doar că handicapul tău e că tu nu ești o problemă. Nu s-a demonstrat că ceea ce scrii tu este o problemă. Când te vei oferi drept o problemă, s-ar putea să te mute în curtea lor. Deocamdată, nu ești o problemă, doar un exemplu.

— Ce fel de exemplu?

— Exemplu de scris. Exemplu de cum scrie cineva de condiția ta, din generația ta, cu originile tale. O pildă.

— O pildă? Mi se permite un cuvânt de protest? După tot efortul pe care-l depun ca să scriu ca nimeni altcineva?

— Mamă, n-are rost să-mi sari mie la gât. Nu răspund de felul în care te percep universitarii. Dar nu se poate să nu accepți că, la un anumit nivel, vorbim și prin urmare scriem ca toată lumea. Altfel, toți am scrie și am vorbi în limbi personale. Nu e absurd – nu-i așa? – să te preocupe mai mult de ceea ce oamenii au în comun decât de ceea ce-i desparte?

A doua zi dimineața, John se pomenește prins într-o altă dezbateră literară. În sala de gimnastică a hotelului, dă nas în nas cu Gordon Wheatley, președintele juriului. Unul lângă altul, pe bicicletele de antrenament, conversează strigând. Mama lui va fi dezamăgită, îi spune el lui Wheatley – mai în glumă, mai în serios –, dacă află că Premiul Stowe i se acordă numai pentru că s-a decretat ca anul 1999 să fie anul Australasiei.

— Și ea ce anume vrea? strigă Wheatley.

— Vrea ca ea să fie cea mai bună, răspunde el. În opinia sinceră a juriului dumneavoastră. Nu cel mai bun australian, nu cea mai bună australiancă, pur și simplu cea mai bună.

## Cuprins

|                                       |     |
|---------------------------------------|-----|
| Lecția 1. Realismul .....             | 5   |
| Lecția 2. Romanul în Africa .....     | 40  |
| Lecția 3. Viețile animalelor .....    | 64  |
| UNU: Filozofii și animalele .....     | 64  |
| Lecția 4. Viețile animalelor .....    | 98  |
| DOI: Poezii și animalele .....        | 98  |
| Lecția 5. Umanioarele în Africa ..... | 124 |
| Lecția 6. Problema răului .....       | 165 |
| Lecția 7. Eros .....                  | 193 |
| Lecția 8. La poartă .....             | 204 |
| Post-scriptum .....                   | 241 |
| Mențiuni .....                        | 245 |